

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 5 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Тахририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Тахририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Raurov Soyib Saidovich-</i> MUSTAMLAKASHILIK SIYOSATI VA MAHALLIY O'ZINI-O'ZI BOSHQARUV	8-13
<i>Мухамедова Муниса Сабировна</i> ЭКСПЕРТИЗА, АТРИБУЦИЯ И МУЗЕЕФИКАЦИЯ КОЛЛЕКЦИЙ ФАРФОРА И ФАЯНСА	14-22
<i>Қахрамон Бахридинов Набиевич</i> ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА БОШЛАНГАН ОЧАРЧИЛИКНИНГ САБАБЛАРИ ҲАМДА 1917-1918 ЙИЛЛАРДАГИ ИҚТИСОДИЙ АҲВОЛ	23-31
<i>Siddiqov Mirshod Baxtiyorovich</i> TOSHKENT PROTEZ-ORTOPEDIYA SANOAT KORXONASINING FAOLIYATI (1941-1945 YILLAR)	32-37

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Курпаяниди Константин Иванович</i> KICHIK SANOAT KORXONALARINING INSTITUTSIONAL MUNITINING TADQIQOT METODOLOGIYASINING AYRIM XUSUSIYATLARI	38-50
<i>Хажимуратов Абдуқаҳҳор Абдумуталович</i> ОЛИЙ ТАЪЛИМ ИЛМИЙ МУҲИТИДА ИНСОН КАПИТАЛИНИ ФАОЛЛАШТИРИШ МАСАЛАСИ	51-65
<i>Очилов Немат Явқочович</i> ҲУДУДЛАРНИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНТИРИШНИ БАҲОЛАШ ВА ПРОГНОЗЛАШТИРИШНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	66-73
<i>Nuraliyev Temurjon Erkinjon o'g'li</i> BIZNES JARAYONLARINI AVTOMATLASHTIRISHNING ANAMIYATI VA UNING TASHKILOT SAMARADORLIGIGA TA'SIRI	74-82
<i>Қаршиев Келдиёр Эшпулатович</i> ЎЗБЕКИСТОН СУҒУРТА БОЗОРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ ХИТОЙ ТАЖРИБАСИ АСОСИДА	83-87
<i>Isomitdinova Gulbaxor Kurbonaliyevna</i> INVESTITSIYALARNING IQTISODIY ANAMIYATI VA UNING YANGI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	88-98
<i>Normatova Madinaxon Ibrohimjon qizi, Xamidova Mamlakat To'xtasinovna</i> KOMPANIYALAR FAOLIYATINI TASHKIL ETISHDA MARKETING TADQIQOTLARINING ANAMIYATI	99-107
<i>Фаттахова Муниса Абдухамитовна</i> ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА КОНКУРЕНТНЫЕ ПРЕИМУЩЕСТВА КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ.....	108-117
<i>Zaynutdinova Umida Djalalovna</i> THEORETICAL DESCRIPTION OF THE MARKETING SYSTEM OF AUTOMOTIVE ENTERPRISES	118-127

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Shigabutdinova Dina Yassaviyevna</i> THE LINGUISTIC SYSTEM OF THE PHILOSOPHY OF GRAMMAR.....	128-134
<i>Sattarov Fozil Faxritdinovich</i> O‘SMIRLARNI XULQ-ATVORIDAGI MUAMMOLARNI HAL QILISH	135-140
<i>Пардаева Марҳабо Давлатовна</i> НАҚШБАНДИЯ ТАЪЛИМОТИ НАВОИЙ ИЖОДИНИНГ ҲОЯВИЙ АСОСИ СИФАТИДА.....	141-147
<i>Kurbanova Sevara Asanbaevna</i> THE USAGE OF JADID METHODS IN DEVELOPING YOUTH LEARNING COMPETENCE...	148-155

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

<i>Xusanova Yulduz Abdirazzoqovna</i> THE INNOVATIVE APPROACH IN LEXICAL UNITS ON JOURNALISM	156-160
<i>Xolmatova Malika Ibadullayevna</i> INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI ADJEKTIV KOMPONENTLI KOMPARATIV FRAZEOLGIK BIRLIKLARNING QIYOSIY TAHLILI	161-166
<i>Raximova Muyba Temirovna</i> NEMIS TILIDAGI PAYT ERGASH GAPLI QO‘SHMA GAPLARNING O‘ZBEK TILIDA LEKSIK IFODALANISHI	167-172
<i>Ruzieva Djuletta Elmurodovna</i> NEMIS TILIDAGI MODAL FE‘LLARNING O‘ZBEK TILIDA SINTAKTIK IFODALANISHI	173-178

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

<i>Jumaboyev Nabi Pardaboyevich</i> SHARQ MUTAFAKKIRLARI TA‘LIMOTLARI MAZMUNIDAGI ESTETIK, MA‘NAVIY, TARBIYAVIY QADRIYATLARDAN FOYDALANISH OMILLARI	179-187
<i>Одилов Ёрқин Жўраевич</i> ФИЗИКА ФАНИ АСОСИДА ТАЛАБАЛАРНИ ЛОЙИХАВИЙ-КОНСТРУКТОРЛИК ФАОЛИЯТИГА ТАЙЁРЛАШ	188-193
<i>Mamatqosimov Jahongir Abirqulovich</i> ETYUDLAR ORQALI BO‘LAJAK REJISSORLARNING KASBIY BILIM VA KO‘NIKMALARINI TAKOMILLASHTIRISH	194-199
<i>Babadjanov Axmadjan Xudoyberdiyevich</i> TALABALARGA TASVIRIY SAN‘ATDAN PORTRET CHIZISHNI O‘RGATISHDA FIZIOGNOMIKANING TUTGAN O‘RNI	200-208
<i>Хакимова Дилдора Машрабжоновна</i> ИННОВАЦИОННАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА	209-213
<i>Bo‘riboeva Dilraboхon Norboy qizi</i> TALABALARNING GRAFIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	214-217
<i>Kadirov Ramz Turabovich</i> KVINTILIAN NUTQIY USLUBLARINING TALABA-AKTYORLAR SAHNAVIY NUTQINI TAKOMILLASHTIRISHDAGI PEDAGOGIK AHAMIYATI	218-222

<i>Usmanov Botir Allaberdiyevich</i> INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARI TAYYORLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	223-230
<i>Nusharov Bobir Bolbekovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINI KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK DOLZARB MASALALARI.....	231-236
<i>Mamatqosimova Nodira</i> BO'LAJAK MADANIYAT XODIMLARINING BADIY DIDINI RIVOJLANTIRISHDA SENOGRAFIYA MASALALARI	237-241
<i>Eliboyeva Lola Sulaymonovna</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA BILIMLARNI O'ZLASHTIRISHNING DIDAKTIK ASOSLARI	242-247
<i>Mustafayev Yoqubjon Xayrullayevich</i> JISMONIY TARBIYA MUTAXASSISLARINI KOMPETENTLI TAYYORLASHNING DIDAKTIK MASALALARI	248-253
<i>Inoyatov Odiljon Sobitovich, Yakubova Nafisa Odiljanovna</i> O'QUVCHILAR BILISH VA GRAFIK FAOLIYATINING RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMOLARI	254-261
<i>Raxmanova Dildora Abdulxamid qizi</i> O'QIB TUSHUNISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISHDA METAKOGNITIV STRATEGIYADAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	262-266
<i>Yusupova Shoxista Alimjanovna</i> TASVIRIY SAN'AT TO'GARAK MASHG'ULOTLARIDA QO'YILADIGAN ZAMONAVIY PEDAGOGIK TALABLAR	267-273
<i>Пуримбетов Бахыт Аллабаевич</i> БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ ТЕАТР ПЕДАГОГИКАСИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИАТЛАРИ	274-279
<i>Байбаева Мухайё Худайбергеновна, Имомов Инъомиддин Абдулхамидович</i> БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИДА СОҒЛОМ ВА ИЖОДИЙ МУҲИТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА БОШҚАРУВ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИ (HARD SKILLS) ВА (SOFT SKILLS) РАҶБАР ПРОФЕССИОНАЛИЗМИНИ ИФОДАЛАШ БИРЛИГИ СИФАТИДА	280-285
<i>Мельзиддинов Руслан Адхамович</i> ФУТБОЛЧИЛАРНИНГ ТЕХНИК-ТАКТИК ҲАРАКАТЛАРИ САМАРАДОРЛИГИНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРЛАНГАНЛИК ДАРАЖАСИ БИЛАН БОҒЛИҚЛИГИ	286-292
<i>Хуррамов Рустам Сайфиддинович</i> BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING EVRISTIK QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH	293-299
<i>Kayumov Erkin Kazakbayevich</i> TO'GARAK MASHG'ULOTLARIDA O'QUVCHILARNI KAMOLIDDIN BEHZODNING IJODI BILAN TANISHTIRISHNING AHAMIYATI	300-310

13.00.00-Педагогика фанлари

Bo'riboeva Dilraxon Norboy qizi

Guliston davlat universiteti
tayanch doktoranti

E-mail: dilraxonboriboyeva@gmail.com

TALABALARNING GRAFIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada chizmachilik o'qituvchisining grafik kompetentligini rivojlantirishning ilmiy asosi keltirilgan. Muammo yuzasidan bo'lajak chizmachilik o'qituvchisiga xos kompetentlik sifatleri, kasbiy pedagogik faoliyatidagi ahamiyatlari chet el va respublikamiz pedagog-olimlarimizning izlanishlari taxlil qilingan. Taxlillar natijasida bo'lg'usi pedagoglarning grafik kompetentligini rivojlantirish haqida ilmiy asoslangan.

Kalit so'zlar: chizmachilik, kompetensiya, grafik kompetentlik, kasbiy kompetensiya, bilim, ko'nikma, malaka.

Bo'riboeva Dilraxon Norboy qizi

Doctoral student of
Gulistan State University

SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' GRAPHIC COMPETENCE

Abstract. This article presents the scientific basis of development of graphic competence of a drawing teacher. In relation to the problem, the researches of our pedagogues-scientists abroad and our republic have been analyzed about the qualities of competence specific to the future drawing teacher, their importance in professional pedagogical activity. As a result of the analysis, it is scientifically based on the development of graphic competence of future pedagogues.

Key words: drawing, competence, graphic competence, professional competence, knowledge, skill, qualification.

Бўрибоева Дилрабохон Норбой қизи

Докторант Гулистанского
государственного университета

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ГРАФИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ

Аннотация. В данной статье представлены научные основы развития изобразительной компетентности учителя рисования. В связи с проблемой проанализированы исследования наших педагогов-ученых за рубежом и в нашей республике о качествах компетентности, свойственных будущему учителю рисования, их значении в профессиональной педагогической деятельности. В результате анализа научно обосновано развитие изобразительной компетентности будущих педагогов.

Ключевые слова: рисунок, компетентность, графическая компетентность, профессиональная компетентность, знание, умение, квалификация.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I5Y2023N27>

Kirish.

Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak chizmachilik o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashning hozirgi zamondagi maqsadlari bitiruvchilarning grafik ta'lim mazmuni va tuzilmasini jiddiy o'zgartirishni nazarda tutadi. Ushbu maqsadlar jamiyatning ijtimoiy buyurtmasini ijtimoiy joriy etishga, bugungi kundagi maktablarning chizmachilik o'qituvchilariga qo'yayotgan talablariga javob beradigan kadrlar tayyorlashga yo'naltirilgan. Ayniqsa fan va texnikani hozirgi rivojlanishi sharoitida oliy pedagogika ta'lim muassasalarida bo'lajak chizmachilik o'qituvchilarini kasbiy-grafik tayyorlashning yaxlit tizimini yaratish muammosi alohida dolzarblik kasb etmoqda.

Oliy ta'lim muassasalarida chizmachilik o'qituvchilarini kasbiy-metodik jihatdan tayyorlash negizida quyidagi tamoyillar yotadi: bo'lajak chizmachilik o'qituvchilarni kasbiy-metodik jihatdan tayyorlashning insonparvarlashtirish; ilm-fan texnologiyalarning tezkor rivojlanishi sharoitida chizmachilik o'qituvchisining shaxsini shakllantirish va rivojlantirishga tizimli va texnologik ta'lim o'qituvchisining shaxsini shakllantirish va rivojlantirishga tizimli va texnologik yondashuv; bo'lajak chizmachilik o'qituvchilarini sohaga oid bilimlar bir qatorda metodologik bilimlar bilan qurollantirish; chizmachilik o'qituvchilarini tayyorlash mazmuni va metodikasini takomillashtirish.

Yuqorida qayd etilganlardan anglanadiki, bugungi kunda chizmachilik o'qituvchilarini tayyorlashda zamonaviy axborot texnologiyalari va ularni ta'lim jarayonida tatbiq etish amaliyotidan foydalanib, ularning o'z kasbiy malakalarini muntazam ravishda oshirib borish va bunda samarali innovatsion uslublarni o'zlashtirib olib, amaliyotga joriy etish zarurligi kelib chiqadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya.

O'qituvchilarning kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan fazilatlarini olimlar tomonidan uzoq vaqtdan beri ko'rib chiqilib kelinmoqda va kasbiy kompetentlikning mazmunini belgilab olish, uni shakllantirishning pedagogik, psixologik, ijtimoiy sharoitlarini aniqlashdir.

Terminologiyadagi farqlarga qaramay, mualliflar kompetentlik tarkibida uchta komponent (daraja) mavjudligini nazarda tutadilar: nazariy, amaliy va shaxsiy. Nazariy nuqtai nazardan turli mualliflar (.A. Slastenim, N.M. Boritko, O.A. Solomennikov va boshqalar) pedagogik kompetentlikga ta'riflar berishdi, tuzilishini taqdim etdilar va kompetentliklar tasnifini tuzdilar.

I.D.Lapteva kompetentlikni, asosiy va maxsusga ajratadi. Asosiy kompetentliklar shiddat bilan o'zgarib borayotgan zamonaviy dunyoda shaxsning muvaffaqiyati bilan bog'liq bo'lib, asosylari ma'lum bir predmetning yoki sub'ektdan tashqari sohaning o'ziga xos xususiyatlarini belgilaydi. O'qituvchilik kasbi ham o'zgaruvchan, ham boshqaruvchidir. Va shaxsning rivojlanishini boshqarish uchun siz malakali bo'lishingiz kerak. SHuning uchun o'qituvchining kasbiy kompetentligi tushunchasi uning pedagogik faoliyatni amalga oshirishga nazariy va amaliy tayyorligini ifodalaydi va uning kasbiy mahoratini tavsiflaydi.

"Kompetentlik" tushunchasining mazmuni va mohiyatini o'rganish unga nisbatan bir nechta izohlarning mavjudligini ko'rsatdi. "Kompetentlik" tushunchasi turli fan sohalaridagi olimlar tomonidan qo'llaniladi.

Pedagogik va psixologik adabiyotlarda “kompetentlik” (lot. “compete”, ingl. “competens” (competents)-qobiliyat, kompetentli, kompetentlar) tushunchasi shunday talqin etiladi: biror narsani muhokama qilmoq, bilimlarni egallash; biror masala haqida to‘liq ma’lumotga ega bo‘lish; yaxshi ma’lumot berilgan masalalar sohasi; muayyan sohaga tegishli, qobiliyatli, bilimdon va yaxshi o‘zlashtiruvchi [1]; biror sohada malakali, bilimdon, hurmatga sazovor shaxs

Muhokama.

Yaqin xorijiy davlatlarda grafik kompetentlik va uni mutaxassis qiyofasida aks etishi hamda bo‘ljak mutaxassislarda mazkur sifatni shakllantirish, izchil rivojlantirish muammosining tadqiq etilishiga alohida e’tibor qaratilgan. Xususan, O.S.Bekova [4], E.P.Vox, G.A.Galenyuk, S.V. Jilich , G.M.Klochkova, T.K. Musalimov[5], T.P.Petlina, A.V.Petuxova , N.V.Fedotova kabi tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda tadqiqot ob’ekti etib “grafik kompetentlik”, “grafik-konstruktorlik kompetentligi” kabi tushunchalarning nazariy talqinini aniqlash, shuningdek, bo‘ljak mutaxassislarda mazkur kompetentlikni samarali rivojlantirish jarayonlari qabul qilingan.

N.V.Fedotovanning ishida “grafik kompetentlik” tushunchasi quyidagicha ta’riflangan: bo‘ljak chizmachilik mutaxassisning kasbiy yo‘nalishida kamolotga erishib borishini hamda maxsus bilimlarga, grafikaviy malaka, amaliy ko‘nikmalarni yorituvchi shaxsiy xususiyat bo‘lib, u axborotlashgan jamiyatda shaxsiy va kasbiy rivojlanishini ta’minlovchi kuchli raqobatga asoslangan muhitda konstruktorlik-loyihaviy faoliyatni tashkil etishga turtki beruvchi kuchli motivatsiya va keng tafakkurga egalikni, sohaga talluqli yangi texnologiyalarni o‘zlashtirishga tayyorlikni yoritishga hizmat qiladi [6].

Natijalar.

Olib borilgan tahlillardan aniqlandiki, chizmachilik o‘qituvchilarida bilim, ko‘nikma va malakalarini shakllantirishda quyidagilarga asoslanadi: chizmachilikni amalga oshirishning mazmuni va vazifalari; hal etiladigan muammolar va yuzaga kelish ehtimoli bo‘lgan qiyinchiliklar xususida yaxlit tasavvurga ega bo‘lish; shaxsiy faollikka erisha olish; texnologik, pedagogik va psixologik bilimlarning an’anaviy tizimga emas, balki texnologik ta’limning o‘ziga xosligi bilan belgilanadigan tuzilmasi va mazmuniga yo‘naltirilganlik; talabaning fanlarga qiziqishi va ongli fikrlashi, bilim, ko‘nikma, mahoratlari, bilimlarini doimiy ravishda boyitishga intilishi; tarbiyalangan darajasi (axloqiy, estetik, jismoniy, mehnat); ijtimoiylashuvi (kasbiy va ijtimoiy faoliytni amalga oshirishga tayyorgarligi); madaniyatligi (ijtimoiy-madaniy qadriyatlarni qabul qila olish, ekalogik madaniyat, aqliy va jismoniy mehnat madaniyati).

Kasbiy kompetensiyani rivojlantirish bo‘yicha natijalar, ular uchun kasbiy kompetensiya kasbiy muammolarni hal qilish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarning birikmasi sifatida qabul qilinadi va kasbiy ahamiyatga ega bo‘lgan xususiyatlar hisoblanadi. Ba’zi olimlarning ta’kidlashicha, kasbiy kompetensiya, birinchi navbatda, kasbiy faoliyat sohasi sharoitida aniqlangan muammolarni hal qilish qobiliyatiga yo‘naltirilgan. Yuqori darajadagi bilimlarni o‘z ichiga oladi. Faoliyat, xulq-atvorda shaxsiyatning faol namayon bo‘lishi bo‘lib, u har qanday zarur vaziyatda inson tomonidan o‘zlashtiriladigan kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish qobiliyati sifatida tavsiflanadi. Kasbiy kompetensiyalarning tarkibiy qismlari har qanday mutaxassisning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish qobiliyat sifatida tavsiflanadi. Kasbiy kompetensiyalarning tarkibiy qismlari har qanday mutaxassislik uchun malaka meyorlariga javob beradigan va mutaxassisning kasbiy kompetensiyasini belgilaydigan

minimal va yetarli darajada xususiy qurilishlar sifatida ko'rib chiqiladi. Kasbiy mahoratning xususiy qurilishi asosida malakali mutaxassis uchun zarur bo'lgan asosiy sifatlar rivojlanadi. Kasbiy kompetensiyani rivojlantirish sharoitida uning tarkibidagi turli qismlarni va turlarini shakllantirish mumkin.

Xulosa.

Bo'lajak o'qituvchining grafik kompetensiyasi shaxsiyatning yaxlit sifati, zaruriy innovatsion bilimlar, ko'nikmalar va qobiliyatlar tizimi bo'lib, kelajakdagi mutaxassisning ma'lum bir tarixiy lahzada jamiyatda qabul qilingan meyorlar va standartlarga muvofiq kasbiy funksiyalarni bajarishga tayyorligi va qobiliyatini ta'minlaydi. Grafik kompetensiyani rivojlantirish muammolari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar tahlili uning har xil turlarini ajratishimizga imkon beradi. Kasbiy faoliyat: dizayn, intellektual, faol, ijodiy, axborot, tadqiqot, tashkiliy, texnologik, tahliliy, kommunikativ, ijtimoiy-psixologik, boshqaruv, shaxsiy, shaxslararo, aks ettiruvchi, maxsus. Har bir kompetensiya turi o'ziga xos maqsadga ega va uning shakllanishi kasbiy faoliyatning o'ziga xos xususiyatlariga bog'liq.

OTMda chizmachilik o'qituvchilarini kasbiy grafik kompetentligini rivojlantirishda o'quv mashg'ulotlari, ayniqsa, amaliy mashg'ulotlarni tashkil etishda ta'lim metodlarini tanlashga alohida e'tibor qaratilishi zarur. Ta'lim metodlarini to'g'ri tanlash quyidagi natijalarga erishishni kafolatlaydi: talabalarda grafika fanlari asoslarini puxta o'zlashtirishga bo'lgan qiziqish va motivatsiyani hosil qilish; ularning o'quv- bilish faolligini oshirish; talabalarining mustaqil, tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lishini ta'minlash; talabalar tomonidan grafika fanlari asoslarini o'qitish sifatini yaxshilash; grafika fanlarini o'qitishning samaradorligini oshirish.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Xasanboyev J va b. Pedagogika fanidan izohli lug'at.-T.: "Fan va texnologiya" 2009.-672 b.
2. M.Holimov. Oliy ta'limda muhandislik grafikasi fanlarini o'qitish metodikasi O'quv-uslubiy majmua TDPU, 2017 y
3. Muslimov.N.A, Usmonboyeva M.H, Sayfurov D.M., To'rayev A.B/ Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari – Toshkent, 2015.
4. Галенюк Г.А, Жилич.С.В, Быкова О.С. Окружающая среда и ее роль в профессиональном формировании агроинженера // инновационные технологии в инженерной графике: проблемы и перспективы Сбор. Трудов междунар. Научно-практ. Конф.-Новосибирск: Брест, 2018.-С.82-83.
5. Муслимов.Т.К, Алижан.А, Бекишева.А.Д, исследование проблемы формирования графической компетентности студентов на занятиях начертательной геометрии и инженерной графике.
6. Федотова Н.В.Формирование графической компетентности студентов технического вуза на основе трехмерного моделирования: дис.... Канд.пед.наук.-Тамбов, 2011.-180.